

Medzinárodná konferencia
Aktuálne spoločenské, etické a medicínske aspekty antikoncepcie
Rajecké Teplice, 27. – 28. marec 2009

VÝZNAM SEXUALITY V ŽIVOTE ČLOVEKA
ThLic. Marek Iskra

ÚVOD

Aký je zmysel pohlavnej rozdielnosti? Naozaj je pravdou, že sexualita sa stáva mnohokrát v našom živote iba skúsenosťou zmätku, neusporiadanosti, snád' ako neočakávaný či dotieravý hosť? Ide teda zvlášť v kresťanstve o to, ako usmrtiť Eros, pretože sa stal jedným nepríjemným bohom, ktorý sa zmocňuje nášho života a berie nám kontrolu nad sebou? Takého otázky v sebe skrývajú určité pokušenie, ktoré chce zbaviť sexualitu tajomstva, ktoré skrýva: *tajomstva rozdielnosti*. Bol by to však omyl rovnako tragický, ako prenechať sexualitu len spontánnosti a dovoliť jej ľubovoľne určovať konanie človeka. Aký je teda jej význam? Svoj príspevok k tejto diskusii rozviním v štyroch podkapitolách: pohľad na počiatok, spoločenstvo osôb, dar seba samého a snubný význam tela.

1. POHĽAD NA POČIATOK

Biblický text o stvorení človeka poukazuje na to, že Boh stvoril človeka ako pohlavne diferencovaného: „*ako muža a ženu ich stvoril*“ (Gn 1, 27). Človek pochádza z vízie, ktorá počítala s pohlavnou odlišnosťou. Adam, ktorý sa z prachu zeme stáva žijúcim bytím, nadobúda po stvorení ženy novú dimenziu: *jeho telo je priťahované odlišným telom*. Môžeme tvrdiť, že korene erotickej tendencie sú súčasťou pôvodnej Božej vízie! Našou snahou je znovu získať túto víziu. Boh je láska a On žije v neustálom sebadarovaní - nielen v sebe samom, ale aj voči človeku. K tomuto cieľu je povolaný aj človek, ktorý je stvorený ako muž a žena. Prečo sa teda púšťame do analýzy sexuality z hľadiska teologickej antropológie? Pretože hľadáme korene originálnej radosti Adama a Evy. Ale náš pohľad sa nezastavuje len na knihe Genesis, veď pozvanie k radosti je jadrom Nového Zákona i poslaním služby ohlasovania Cirkvi. Sprievodcom na ceste hľadania nech je pre nás 130 katechéz Jána Pavla II. o ľudskej láske, ktoré predniesol na generálnych audienciách v Ríme v rokoch 1979 – 1984.

Fakt, že Boh, vidiac v raji smútok Adama, povedal: „*nie je dobré byť človeku samému*“ (Gn 2), dáva do popredia dôležitú skutočnosť: sexualita, s prítlačivosťou rozdielnosti, ktorú v sebe nesie, naznačuje jasný úmysel, schopný dať zmysel telesnosti samotnej, a teda samotnej existencii. Naše telo je telom zraniteľným, citlivým a otvoreným voči pohlavnej rozdielnosti. Vybudovať *spoločenstvo osôb zjednotených v láske* sa stáva pre človeka výzvou, ku ktorej ho povoláva jeho telo: hovoríme tomu „*jazyk tela človeka*“ stvoreného ako muž a žena. Takto sa teda človek začleňuje do sveta – prostredníctvom úplného sebadarovania sa druhej osobe. Včleňuje sa do sveta, rozlišujúc to, čo existuje vo všeobecnosti od toho, čo existuje *pre neho*. Vďaka sexualite sa otvára cieľu vpísanému do jeho srdca: v spoločenstve lásky dosiahnuť to, čo ľudsky by sme sami od seba nikdy neboli schopní: *dosiahnuť Boha*.¹

¹ Por.: Noriega, J.: *Eros e Agape nella vita coniugale*. Cantagalli, Siena 2008, s. 13.

Vnútoraná pravda o ľudskej láske a pohlavnej odlišnosti je oveľa hlbšia, ako si človek zvyčajne uvedomuje. Pôvodný plán Stvoriteľa, ktorý nás stvoril ako muža a ženu, pritom znovu a znovu rezonuje v každom mužovi a žene, keď plánujú zveriť svojej vzájomnej láske svoju budúcnosť, keď prostredníctvom *spoločenstva osôb* plánujú budovať plnosť svojho života. Význam sexuálnej odlišnosti je však ešte skôr, ako vďaka nej dôjde k vytvoreniu túženého spoločenstva, kľúčový aj pre sebaurčenie človeka i pochopenie sveta navôkol.

Tak to vidíme už v knihe Genezis. Adam bez Evy zaspáva, pričom otcovia Cirkvi v tejto analógii spánku nevidia ani tak prechod z vedomia do nevedomia, ako skôr špecifický návrat do „ne-bytia“, totiž do momentu, ktorý predchádzal stvoreniu, aby sa z neho vďaka tvorivej iniciatíve Boha mohol osamotený človek znovu vynoriť vo svojej dvojnásobnej jednote muža a ženy.² Adam bez Evy nechápe, prečo má existovať. Načo mu je celý ten krásny raj okolo neho ak on nemá *pre koho žiť*? Sám ani nevie pomenovať, čo mu chýba. Netuší, že potrebuje ženu, aby jeho život získal zmysel. To Boh musí povedať: „*Nie je dobré človeku samému*“ (Gn 2, 18). V raji nič nie je dobré, hovorí Boh! Človek sa stal totiž „obrazom a podobou“ Boha nielen skrze svoje ľudstvo, ale taktiež skrze *spoločenstvo osôb*, ktoré sú povolané od počiatku vytvárať ako muž a žena. Dve bytosti rovnakej dôstojnosti, avšak pohlavne odlišné. „Predstava monoteistického Boha zodpovedá predstava monogamného manželstva“³, píše Benedikt XVI. vo svojej prvej encyklike.

Človek sa včleňuje do sveta vo svojom vlastnom tele, tele muža či ženy, ba čo viac, vďaka pohlavnej rozdielnosti sa človek zmieruje so Stvoriteľom, môže hľadiť na Boha bez zmätenosti ohľadom svojej identity, môže chápať, kto je on a aké je jeho povolanie... stať sa jedno s Evou a naopak. Adam sa len pri pohľade na ženu mohol identifikovať, kto je on sám a len pri pohľade na ňu pochopil, načo mu je celý ten krásny svet naokolo. Len pri pohľade na Evu mohol nazvať menom to, čo ich viditeľným spôsobom robí podobnými jeden druhému, a zároveň to, v čom sa prejavuje ľudstvo.⁴

2. SPOLOČENSTVO OSÔB a pohlavná odlišnosť ako pozvanie k láske

Už sme teda naznačili, že človek sa stáva Božím obrazom nie v momente samoty, ale v momente spoločenstva osôb pohlavne odlišných... Toto nie je bez významu ani pre teológiu tela - pripomína Ján Pavol II. Snáď, ako nám to Sv. Otec odkazuje, práve sexuálna odlišnosť tvorí dokonca najhlbší teologický aspekt všetkého, čo sa dá o človeku povedať! *Pohlavná odlišnosť je podmienkou a východiskom uvažovania o človeku*. Pohlavná odlišnosť znamená predovšetkým pozvanie „*existovať pre*“ vo vzťahu vzájomného daru. Čo je však veľmi dôležité, je fakt, že existuje pritom pevné puto medzi *tajomstvom daru*, ktorý vyviera z *Lásky* (t.j. z Boha) a oným oblažujúcim „počiatkom“ ľudskej existencie ako muža a ženy v celej pravde ich tela a ich pohlavnosti.

V našej telesnosti je vďaka pohlavnej odlišnosti vskutku Stvoriteľom zapísané posolstvo, ktoré nám zjavuje zvláštne *povolanie k svätosti*. Pozvanie, ktoré nikdy nestratilo svoj význam, dokonca ani po dedičnom hriechu. Ján Pavol II. uvádza: „Keď Kristus s odkazom na „počiatok“, zamieriava pozornosť poslucháčov na slová písané v Gn 2, 24, prikazuje im, aby v istom zmysle prekročili hranicu, ktorá v texte Genezis prebieha medzi prvotnou a druhou situáciou človeka (po hriechu). Neschvaľuje to, čo „pre tvrdosť srdca“ Mojžiš dovolil,

² Por.: Ján Pavol II. *Teologie těla*, Paulínky, Praha 2005, s. 54.

³ Benedikt XVI.: *Deus Caritas Est*. SSV, Trnava 2006, n. 11.

⁴ Por. Ján Pavol II. *Teologie těla*, Paulínky, Praha 2005, s. 59.

a odvoláva sa na prvotný Boží poriadok, ktorý je v tomto texte výslovne spojený so stavom prvotnej nevinnosti človeka. To znamená, že tento poriadok nestratil svoju platnosť, aj keď človek stratil prvotnú nevinnosť!⁵

Pokúšame sa odhaliť aj vďaka týmto predpokladom Boží plán s človekom stvoreným v dvojitej subjektivite muž – žena. Ved' slovám Adama, ktoré vyslovil pri pohľade na Evu dominuje radosť a po tej túžime aj my! Človek - Adam prijíma ženu ihneď, a to ako sebe rovnú: „*Toto je kosť z mojich kostí a telo z môjho tela*“ (Gn 2, 23). Toto otvorenie sa pre druhého človeka je pre človeka rozhodujúce. Človek bol stvorený nie pre samotú, ale pre *spoločenstvo osôb zjednotených v láske*. To znamená: nie pre existenciu *vedľa* inej osoby, ale *pre* inú osobu. Vzájomná láska medzi osobami je teda povolaním k vytvoreniu „spoločenstva osôb“. Ako sa môže vysvetliť, že povolanie k vytvoreniu *spoločenstva osôb* je pre človeka tak veľkým dobrom a v žiadnom prípade neničí subjektivitu osoby?

Božský dych, ktorý oživuje telo muža a ženy vo vzájomnom napätí (v pozitívnom význame - vzájomnej príťažlivosti), sa prejavuje prostredníctvom impulzu vzbudeného sexuálnou odlišnosťou, pretože nielen pohýna („postrkuje“) jedného smerom k druhému, ale aj smerom k Bohu, dosiahnuť tak prameň Lásky samotnej! Týmto spôsobom sa odhaľuje *tajomstvo* (mystérium), ktoré ukrýva erotické napätie: *práve prostredníctvom príťažlivosti sexuálnej rozdielnosti nás Stvoriteľ priťahuje k nemu*. Sv. Pavol neskôr v liste Efezanom napíše: „*Preto muž zanechá otca i matku a pripúta sa k svojej manželke a budú dvaja v jednom tele. Toto tajomstvo je veľké; ja hovorím o Kristovi a Cirkvi.*“ (Ef 5, 31 – 32) *Dobrom, ktoré človek vďaka sexuálnej odlišnosti v spoločenstve lásky dvoch osôb dosahuje, je Boh sám!* Krása a jednota spoločenstva osôb medzi mužom a ženou teda nie je len podmienená vnútorným duchovným zdokonaľovaním, ale je ním priamo determinovaná!

Dôsledky vykresleného povolania k vytvoreniu spoločenstva osôb v láske sú mnohé. Detailnejšie si všimneme predovšetkým tie, ktoré súvisia s témou našej konferencie. Komunikovať v plnosti, vytvoriť z mužstva a ženstva spoločenstvo osôb predpokladá osobitné pochopenie vlastného významu tela, jeho existencie smerom k *vzájomnému daru*, čo sa úzko viaže so *snubným významom tela*. Tieto dva argumenty si rozvineme samostatne.

3. DAR SEBA SAMÉHO

Rozmer daru pramení podľa Jána Pavla II. z povolania človeka Stvoriteľom k bytiu z ničoty. Stvorenie ako Božia činnosť neznamená len povolanie z ničoho k existencii a ustanoveniu existencie sveta a človeka vo svete. Znamená taktiež darovanie. Ide o fundamentálne, ba až radikálne darovanie, v ktorom dar vzniká práve z ničoho – iba preto, že On je láska. (por. *1 Jn* 4, 8). Práve pre túto príčinu je rozmer daru a vzájomného sebadarovania muža a ženy spojený so schopnosťou vyjadriť si lásku.

V manželskom akte milujúci sa nájdu *potešenie i sexuálny pôžitok*. Ale čo sa vychutnáva? Potešenie sa rodí vždy zo *zhody určitých činností s túžbou*. *Vychutnáva sa iba sex, pretože „chutí“? Vychutnáva sa iba vzrušenie?* Ak by to bolo tak, stačila by hocaká pohlavne rozdielna osoba na jeho produkovanie. V prežívaní manželov, akékoľvek sexuálne konanie je ospravedlnené iba preto, že ide o práve túto konkrétnu osobu, ktorú miluje a ktorej dal vlastný život vo vzájomnosti. Sexuálny pôžitok odhaľuje teda svoj význam: *ide o pôžitok z osoby*, ktorá je absolútne originálna, potešenie z jej úprimnosti, jej ohodnotenia, jej daru, ale aj potešenie z možnosti urobiť šťastnou a obohatiť práve a jedine ju. Sexuálny pôžitok sa tak stane radosťou z toho, že sme milovaní a že môžeme milovať.⁶

⁵ Ján Pavol II. *Teologie těla*, Paulínky, Praha 2005, s. 34.

⁶ Por.: Noriega, J.: *Eros e Agape nella vita coniugale*. Cantagalli, Siena 2008, s.28.

Muž je povolaný byť obdarovaný skrze tú, ktorá mu dáva svoju osobu a ženstvo, ale aj objaviť radosť z vlastného sebadarovania. Muž teda nielen dar prijíma, ale zároveň on sám je prijatý ako dar ženou. Takto prijatý je sám obohatený darom jeho vlastného mužstva. Preto sa v ňom takého prijatie stáva prameňom nového a hlbokého obohatenia ženy ním samotným. Darovanie sa zo strany muža ako odpoveď na darovanie sa zo strany ženy je pre neho samého obohatením. Ved' v tom sa ukazuje takmer špecifická podstata jeho mužstva, ktoré skrze skutočnosť tela a pohlavia dosahuje intímnu hĺbku „vlastnenia seba samého“.⁷ Výmena darov je vzájomná a v nej sa odhaľujú a rastú vzájomné účinky „úprimného daru“ a „nájdanie seba samej“ aj zo strany ženy. Tá nielen prijíma dar mužstva, ale je obohatená aj vlastným sebadarováním.

Erotická príťažlivosť sa stáva priestorom, v ktorom má miesto dar lásky, ktorý usmerňuje človeka ďalej, než je jeho túžba po uspokojení a otvára ho pre dobro vzájomného spoločenstva, v ktorom môže nájsť plnosť života. *Akýkoľvek druh antikoncepcnej praxe radikálne ničí hermeneutiku daru!* Ničí tým antropologický základ ženy, ale aj muža, ba viac muža ako ženy! Zvyknem hovoriť, že antikoncepcia nám „zabíja“ v prvom rade mužov! „Zabíja“ to, čo môže v mužovi vyklíčiť jedine z lásky k vlastnej manželke: schopnosť „vlastniť seba samého“, vlastniť svoju mužskosť. Ak ju nevlastní, stáva sa nespokojným až agresívnym a mnohými formami úplne nevedome ničí vzájomný vzťah so ženou, čím ničí seba i tú, ktorá mu je zverená.

Narážam tu aj na otázku hľadania vlastného sebaotvrdenia ženy. Žena nenájde seba samu vtedy, keď sa bude zamýšľať nad svojou identitou oddelene od muža, a už vonkoncom nie, ak sa mu vo všetkom snaží pripodobniť. Ona musí byť iná! Jeden aj druhý sa nájde, keď sa naučí milovať toho druhého spôsobom, ktorý ho posväcuje. Osobná identita človeka, jeho dôstojnosť prechádzajú cez lásku, ale nie hocakú! Lásku, ktorá je excelentná, čnostná. U ženy zvlášť túto spojitosť podčiarkuje aj Sv. Otec: „*V tomto zmysle predovšetkým naše časy očakávajú objavenie sa tohto "génia" ženy!*“⁸. „*Láska je povolaná k tomu, aby sa stala našou nádejou!*“, hovorí Benedikt XVI. vo svojej druhej encyklike: „*Koho sa dotkne láska, začína tušiť, čo vlastne znamená „život“.*“⁹

Vráťme sa ešte na chvíľu k hermeneutike daru. Ján Pavol II. tvrdí, že „Človek je práve preto osoba, že je nad sebou pánom a že sa ovláda. Keďže je totiž pánom nad sebou, môže „dať“ sám seba druhému. To je dimenzia – dimenzia slobody daru – ktorá sa stáva podstatnou a rozhodujúcou pre tú „reč tela“, ktorou sa muž a žena vzájomne vyjadrujú v manželskom zjednotení... Ak chýba táto pravda, nemôže byť reč ani o pravde sebaovládania, ani o pravde vzájomného darovania a vzájomného prijatia seba na strane osoby. Takého porušenie vnútorného poriadku manželského spoločenstva, ktoré svojimi koreňmi siaha až do poriadku samej osoby, predstavuje podstatu antikoncepcného aktu“¹⁰.

Pravá výmena daru seba samého spočíva vo vzájomnom prijatí druhého zodpovedajúcej podstate daru. Jedná sa o to, „prijat“ druhú ľudskú bytosť a „akceptovať“ ju preto, že Stvoriteľ ju chce (a naďalej ju chce) „pre neho samého“. Pochopenie významu vzájomného sebadarovania osôb je v náuke Jána Pavla II. úzko zviazané s vnútornou čistotou. Opakom tejto charakteristiky je redukcia druhého „iba na telo“ alebo „predmet pre mňa samotného“, čo znamená stratu rozmeru daru.¹¹

⁷ Por.: Ján Pavol II. *Teologie těla*, Paulínky, Praha 2005, s. 94.

⁸ Ján Pavol II.: *Mulieris dignitatem* <http://www.kbs.sk/?cid=1117279258>, b. 30.

⁹ Benedikt XVI.: *Spe Salvi*, SSV, Trnava 2008, s. 35. (b. 27).

¹⁰ Ján Pavol II. *Teologie těla*, Paulínky, Praha 2005, s. 550.

¹¹ Por.: Ján Pavol II. *Teologie těla*, Paulínky, Praha 2005, s.92.

Nebolo to snád' práve to, na čo poukázal Ježiš pri stretnutí so Samaritánkou, keď sa ju snažil otvoriť pre svoje poslanstvo? „*Keby si poznala Boží dar a vedela, kto je ten, čo ti hovorí: "Daj sa mi napiť, ty by si poprosila jeho a on by ti dal živú vodu."* (Jn 4, 10). Zdá sa že dedičný hriech v srdci človeka spochybnil práve ten základný Dar, ktorý chcel Boh – Otec ponúknuť svojim stvoreniam – seba samého. On chce byť tým najväčším Darom pre každého človeka!

Len láska môže prebudiť všetky sily človeka, sceliť všetky jeho schopnosti a odovzdať sa ako slobodný a úprimný dar druhej osobe a taktiež takýto dar od druhej osoby prijať. Neexistuje iná cesta ako dosiahnuť Boha, len cestou lásky. Platí však aj opačný výrok: Láska je výlučne iba tam, kde je prítomné priateľstvo človeka s Bohom! Preto sa láske treba učiť, treba sa učiť milovať ľudskú lásku. Boh stvoril človeka pre seba samého a zveruje ľudskej láske úlohu priviesť milujúcu osobu práve prostredníctvom „ľudskej lásky“ k Nemu samému. Druhý Vatikánsky koncil potvrdzuje, že: „človek - jediný tvor na zemi, čo Boh chcel kvôli nemu samému - nemôže nájsť v plnej miere sám seba, iba ak v úprimnom sebadarovaní.“¹²

4. SNUBNÝ VÝNAM TELA

Fakt, že sme boli stvorení ako muž a žena, sa dotýka nášho pozvania k šťastiu. Nemôže sa ignorovať ani popierať skutočnosť, že sme ľudia telesní: muži a ženy. A práve tento *jazyk tela* požaduje *jazyk lásky*. Telo si ho pýta!

A to je podstata snubného významu tela. Ján Pavol II. uvádza, že jeho podstata: „... spočíva v tom, že prezentuje človeka, muža a ženu v celej skutočnosti a pravde jeho tela a pohlavia a zároveň ho prezentuje úplne slobodného od akéhokoľvek ponúkania tela alebo pohlavia. Môžeme povedať, že spočíva v schopnosti vyjadriť lásku: práve tú lásku, v ktorej sa človek ako osoba stáva darom a následne potom práve prostredníctvom tohto daru uskutočňuje samotný zmysel svojho bytia a svojej existencie.“¹³

Kľúčovou zostáva schopnosť byť slobodným, úplným a úprimným darom. Týmto je charakterizovaná manželská čistota. Jej dosiahnutie je pravá manželská spiritualita. Ľudské telo vo svojom mužstve a ženstve *takmer* stratilo schopnosť vyjadrovať takúto lásku, v ktorej sa človek – osoba stáva darom zhodným s najhlbšou štruktúrou a finalitou svojej existencie. Výraz *takmer* však znamená, že snubný význam tela sa srdcu človeka nestal cudzím. Ľudské srdce zakúša stupeň redukcie a deformácie predovšetkým vo vzájomných vzťahoch muža a ženy.¹⁴ Iba Duch Svätý, ktorého dostávajú muž a žena prijímajúc samostatnú sviatosťnú milosť, je schopný premeniť v očiach milujúceho telo milovaného na svedka stvorenia ako fundamentálneho daru, ďalej však svedkom tej Lásky, z ktorej ako z prameňa sa zrodilo samo toto darovanie.

Eros je povoláný k niečomu väčšiemu, pretože na počiatku erosu sa nachádza originálna láska Boha (Láska, ktorá je počiatkom každej lásky), Boha, ktorý tvorí z lásky a ktorý povoláva k láske. Takto sa teda ukazuje „Láska, ktorá hýbe slnkom a inými hviezdami“; pohýna nás, volajúc nás k nemu prostredníctvom sexuálnej príťažlivosti.

Dodajme len, že zápas o realizáciu tejto vznešenej úlohy súvisí s tým, čo to znamená osobne prijať Krista. Existuje totiž vnútorná jednota medzi Zjavením, ktorým sa Boh dáva poznať človeku v dejinách spásy a zjavením, ktoré sa dáva človeku v jeho osobnej skúsenosti ľudskej lásky. Láska Stvoriteľa a láska Vykupiteľa sa v skúsenosti lásky stretávajú. Túto skutočnosť nazývame povolanie človeka k láske... V láske sa dáva do hry život v plnosti, život dobrý,

¹² 2. Vatikánsky koncil: *Gaudium et Spes*, n. 24 (<http://www.kbs.sk/?cid=1118410965>).

¹³ Ján Pavol II. *Teologie těla*, Paulínky, Praha 2005, s. 82.

¹⁴ Por.: Ján Pavol II. *Teologie těla*, Paulínky, Praha 2005, s. 156 – 157.

vydarený, ba dokonca ešte viac... vlastné vykúpenie a vykúpenie milovanej osoby. Vzkriesenie potom bude znamenať dokonalú účasť všetkého, čo je v človeku telesné, na tom, čo je v ňom duchovné. Zároveň bude znamenať dokonalú realizáciu toho, čo je v človeku osobné.¹⁵

ZÁVER

Korene nášho problému o antikoncepcii siahajú až do teológie tela. Keď sa teologická antropológia stane tým, čím má, t.j. pedagogikou tela, je v skutočnosti morálne čestnou „metódou“ regulácie pôrodnosti, chápanou v jej hlbšom a plnšom zmysle.

Ak je *Boh láska* (por. *1Jn* 4, 16), tak sa potom obzvlášť v rámci sviatostného manželstva spolu so všetkými gestami lásky, ktoré sú vlastné manželom, musí nanovo objaviť úloha Boha v posvätení manželského zväzku. V rámci oficiálneho učenia Cirkvi máme ako dedičstvo z pontifikátu Jána Pavla II. na to k dispozícii veľa cenných dokumentov a podnetov. Podstatným je spoznať *hlbku duchovného charakteru lásky*, ktorý je vlastný dvom ľuďom spojeným sviatosťou manželstva.

Je pozoruhodné, ako nástupca Jána Pavla II., Sv. Otec Benedikt XVI. rozvinul túto ideu, a to hneď svojou prvou encyklikou *Deus caritas est (Boh je láska)*, keď uvádza: „*Áno, láska je extázou, ale nie extázou v zmysle okamihu opojenia, ale extázou v zmysle cesty ako neustáleho exodu z 'ja', uzatvoreného do seba samého, k jeho oslobodeniu v darovaní sa a práve tým aj v znovunájdení sa, ba až k objaveniu Boha*“.¹⁶

Ako teda nechať zažiť pravdu o ľudskej rodine a koniec koncov o ľudskej láske? Úloha, ktorá je pred nami, je pomôcť objaviť manželom ich vlastné „*snubné tajomstvo*“, ktorého základ je *antropologický*, a nie morálny.

¹⁵ Por.: Ján Pavol II. *Teologie těla*, Paulínky, Praha 2005, s. 309

¹⁶ Benedikt XVI.: *Deus Caritas Est*. SSV, Trnava 2006, n. 6.